

УДК 821.161.2. – 31.09+929 Яворівський

Двуличанська О. А.

Прозовий доробок В. Яворівського в літературно-критичній думці 60-80-х років ХХ століття

Серед основних завдань літературної критики як однієї із складових літературознавчої науки – «давати ідейно-естетичну оцінку творам письменників, показувати їхнє місце в літературному процесі доби, розкривати позитивні й негативні якості» [2, с. 12].

У цьому аспекті цікавою видається проза українського письменника, публіциста, політичного діяча В. Яворівського.

Зважаючи на недостатню дослідженість прозової творчості письменника, в цій статті ми спробуємо детально та критично проаналізувати вже існуючі в науці про літературу матеріали стосовно зазначеної проблеми. Особливо важливими в цьому напрямі нам видаватимуться зауваження й розвідки, що висвітлюватимуть жанрово-стильові особливості творів автора, та зауваження щодо їхньої проблематики, що допоможуть усвідомити рівень сформованості літературознавчої рецепції стосовно художньої творчості письменника, а також будуть корисними для подальших досліджень творчого доробку В. Яворівського.

Дебют письменника в художній прозі відбувся в 1968 році з виходом у світ його збірки «А яблука падають», яка одразу зчинила значний резонанс серед літературознавців і здобула авторові помітне місце в літературі. Однак в літературно-критичному дискурсі досі не існує однозначності думок з приводу творчого доробку письменника, при цьому в більшості своїй думки є діаметрально протилежними.

Один із класиків української літератури Олесь Гончар схвально відгукнувся на вихід дебютної книги В. Яворівського: «У кращих його новелах слово звучить соковито, пружно. Народна мова має для нього високу естетичну цінність, він тонко відчуває її красу і, безумовно, знаходить радість у тому, щоб відкривати все нові барви й відтінки рідної мови» [16, с. 2].

Л. Сенік у рецензії на першу книгу письменника визнає своєрідність у трактуванні теми війни В. Яворівським у однойменній повісті збірки, націленій на психологічне розкриття теми, чим пояснюється фрагментарність оповіді та відсутність суцільного розвитку сюжету [13, с. 209]. Рецензент відзначає поетичне світосприйняття

молодого автора, що виявляється у відсутності «пригоди» в основі сюжету, а на перший план висувається ліризація оповіді з динамікою почуття, настрою [13, с. 209]. Цю думку критика поділяє й Л. Мороз-Погрібна, яка, крім того, акцентує увагу на контрастності побудови збірки [11, с. 75]. Стосовно жанрових особливостей збірки, то тут Л. Сенік не погоджується з авторським визначенням. На його думку, такі твори, як «Де заночуєш, літаче?», «Дичка», «Ніч у червоних чоботях», лише умовно можна зараховувати до новел. Дослідник визначає жанр цих творів як образок [13, с. 209]. Загалом, рецензія є досить позитивною, в якій критик, за законами жанру, нарікаючи на недоліки деяких творів збірки (ліризація та романтизація письма, загальна безпроблемність, незначущість порушених конфліктів, безсюжетність), наголошує й на досягненнях письменника: «Увага автора до “буденних” сільських справ дала чимало нових аспектів дійсності, змусила його очима ще раз глянути на село, побачити в ньому щось нове» [13, с. 209].

В. Панченко вважає правомірною неоднозначність поглядів на перші збірки «А яблука падають...» (1968) та «Гроно стиглого винограду» (1971) з боку літературних критиків, пояснюючи це орієнтацією автора на різні літературні зразки та посиленій їхній вплив на стильову наповненість його новел [12, с. 92]. Літературознавець, спираючись на тематичну подібність деяких новел В. Яворівського («приключення чувства») до творів Є. Гуцала, поспішно закидає письменникові наслідування творчої манери представника старшого літературного покоління. Так само, на нашу думку, недоречним є твердження критика про написання перших творів автора «під Хемінгуея». Безумовним є той факт, що під час творчого становлення будь-який молодий автор перебуває під впливом різноманітних естетичних концепцій творчості досвідчених письменників. Однак говорити про пряме наслідування в даному випадку видається нам не правомірним. В. Яворівський особисто визнає творчі впливи класиків української літератури: «Довженко – перший естетичний світ, до якого я прилучився свідомо. Довженко захоплював мене до сміливості, й змусив ще раз перечитати Гоголя... Оповідна проза мені тоді здавалася літературою нижчого гатунку. Приклад Довженка й Гоголя начеб “розв’язав мені руки”. В Яворівського мені імпонували “Вершники” густотою фрази, стилістичною вибуховістю» [5, с. 260].

А. Мацевич також вбачає схильність, а не наслідування, ранньої прози письменника до естетичної школи О. Довженка. Критик визначає жанр «А яблука падають...» як повість у портретах, відповідно до жанрових особливостей розділів твору, які, на його думку, за жанром є портретами [10, с. 155]. Спірним для А. Мацевича видається й жанр «найменш вдального» твору «Ніч у червоних чоботях» – визначає його як оповідання (а не новелу). З приводу стильової приналежності творів В. Яворівського, дослідник справедливо зазначає, що «підвалина для всіх

його творів – здоровий людський реалізм» [10, с.155] з імпресіоністичними ознаками. Називаючи творчість прозаїка самотньою, джерела її автор розвідки вбачає в любові письменника до своєї малої Батьківщини (село Теклівка, що на Вінничині). Цієї ж думки дотримується А. Таран, підкреслюючи при цьому нетрадиційність письма прозаїка в новелі «Дичка» і в творі, який за жанровим різновидом, як вважає критик, є притчею – «Ніч довга, як дощ». Стосовно стилю автора, то дослідник наголошує на художніх й естетичних рисах романтизму (піднесеність, експресивність, словесна багатозначність, метафоричність, афористичність) у збірці «А яблука падають...».

У рецензії на другу збірку письменника «Гроно стиглого винограду» (1971) Ю. Коваль, зауважуючи химерну стилістику попередньої книги прозаїка, відзначає самотність нової. Критик робить висновок про ідейно-тематичну єдність книги, провідною думкою якої є повернення кожної людини до власних першоджерел [8, с. 136]. Найбільш художньо невдалим, на його думку, є оповідання, що дало назву всій збірці. Серед основних недоліків: банальність художніх деталей, схематичність викладу, штучність у побудові характерів.

Як слушно зауважує критик С. Гречанюк, перша прозова збірка письменника «розімкнула усталені «обойми» дедалі різкіше критикованих шістдесятників і стала актом вельми обнадійливим [3, с.50]». Подаючи загальний огляд творчого доробку автора, критик коротко характеризує його жанрову еволюцію.

Літературознавець П. Майдаченко наголошував на жанровому різноманітті творів письменника, зосередивши свою увагу на досягненнях та прогалинах рівнів художності в діалогії «Оглянься з осені» й «А тепер – іди». До перших критик справедливо відносить вищий, ніж у його попередників, рівень метафоричного забарвлення; високий рівень інтелектуального експерименту, який досягається завдяки використанню символів ідей, національної культури, історії, міфології [9, с.127]. Зіставляючи діалогію В. Яворівського із подібними за творчою манерою романами його сучасників (В. Земляка «Лебедина згряя», В. Міняйла «Зорі й оселедці»), П. Майдаченко зазначає, що «від В. Земляка засвоєно прийом інтелектуальної гри і письменницького експерименту. Від В. Міняйла – прийом зображення головного героя...» [9, с.127]. Дослідник робить висновок, що друга частина діалогії за рівнем художньої значущості значно поступається першій.

Важливим аспектом тогочасних дискусій відносно нашого дослідження постає питання химерного стилю в українській літературі, до якого більшість дослідників небезпідставно відносить і романи В. Яворівського.

М. Ільницький акцентує увагу на типологічній спорідненості української химерної прози із «сільською прозою» російської літератури, грузинським історичним романом, прибалтійською інтелектуальною

прозою [4, с.141]. Головною рисою в цьому стилі дослідник називає «утвердження історизму як неперервності процесу життя», який разом із фольклорними світовідчуттям постає в романі В. Яворівського «Оглянься з осені» у формі «історичних марень» героїв [4, с.142]. Інший дослідник Г. Штонь говорить про те, що український «химерний роман» [лапки – Г. Штоня] є своєрідною «ідейно-естетичною відповіддю» на зміни у суспільно-політичному житті країни кінця 50 – початку 60-х років ХХ століття [15]. Витоки його – в народній традиції, яка за сприятливих зовнішніх і внутрішніх («зростання духовної самосвідомості») чинників знову ожила.

В. Брюховецький справедливо зауважує про явище посиленої «філологізації» (тобто, відриву від прагнень і запитів сучасників, від дійсності) певної частини літератури. Цю тенденцію критик простежує на прикладі «химерної» жанрово-стильової течії, визначаючи її як одну з найбільш представницьких (і в кількісному, і в якісному аспектах), з давньою фольклорною традицією. Роблячи короткий загальний огляд творчих здобутків найяскравіших представників цієї стильової течії, до яких автор відносить й згадуваний іншими роман В. Яворівського «Оглянься з осені», визначає головною рисою його «іронічно-гротескове повісткування» [1, с. 142]. Суперечливим і достатньо необґрунтованим, на нашу думку, є твердження літературознавця про найзначніший вплив диалогії В. Земляка на подальший розвиток української химерної прози, нехтуючи при цьому взаємопроникненнями з інших літератур.

На думку П. Майдаченка, химерність творів В. Яворівського є вторинною, яку він унаслідував від своїх попередників [9, с.127]. Найбільш обґрунтованим в цьому аспекті нам видається твердження Г. Клочека, який акцентує на тому, що «слід вести мову про органічність химерного стилю для письменника» [6, с. 129], бо це є виявом індивідуального художнього мислення автора. Літературознавець зауважує, що химерний стиль В. Яворівського, як і більшість творів тогочасних письменників, має національний характер, а його витoki – в давній народно-поетичній фантазії, творчості мандрівних дяків, у бурлеску та трагедії, вертепі, творчості І. Котляревського, М. Гоголя [129]. Інша стаття цього ж ученого («Шлях до самого себе»), на нашу думку, є найвагомим серед існуючих дослідженням жанрово-стильових особливостей прози письменника. Однією із головних стильових якостей, що виділяла В. Яворівського з-поміж інших авторів, – асоціативна образна мова прозаїка [7, с. 104]. Дослідник відзначає емоційну інтенсивність світосприйняття письменника, що значно вплинула на формування його власного стилю. Учений доводить, що ідейно-концептуальні принципи автора проявляються в підході до людини [7, с. 109]. Звертається увага на сюжетно-композиційні, характеротвірні, мовні ознаки творів В. Яворівського (до розгляду взято романи «Ланцюгова реакція», «Оглянься з осені», «Автопортрет з уяви»,

повісті «А яблука падають...», «Вічні Кортеліси»), що також впливають на формування стилевих особливостей доробку.

Таким чином, художній доробок В. Яворівського в літературно-критичній думці 60-80-х років ХХ століття був переважно представлений рецензіями, анотаціями та статтями оглядового характеру. Погоджуємось із тими дослідниками, котрі правомірно відносять творчість В. Яворівського періоду, що розглядаємо, до превалювання романтичного стилю з умовно-метафоричним забарвленням. Жанрові особливості прози початкового етапу творчої еволюції письменника в основному зумовлені внутрішніми факторами (молодий вік письменника, недостатність життєвого досвіду, світоглядна позиція автора в цей період), що виявилися у превалюванні малих та середніх жанрових форм: новела, оповідання, повість у новелах. Згодом, В. Яворівський звертається і до жанру роману.

Амбівалентність поглядів на творчість письменника зумовлена його світоглядною позицією, різноманітністю її стилістичних та жанрових якостей. Що дає плідне підґрунття для подальших досліджень в цьому напрямку.

Література

- 1. Брюховецький В.** Не садами Семіраміди... / В. Брюховецький // Дніпро. – 1981. – № 2. – С. 141-147.
- 2. Галич О.** Теорія літератури: Підручник / Галич О., Назарець В., Васильєв Є. – К.: Либідь, 2001. – 488 с.
- 3. Гречанюк С.** На своїй землі (До 50-річчя Володимира Яворівського) / С. Гречанюк // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 9-10. – С. 50-52.
- 4. Ільницький М.** Від епічності до... епічності / М. Ільницький // Дніпро. – 1980. – №12. – С. 137-147.
- 5. Жулинський М.** Оглянутися – і піти далі! // Наближення: Літературні діалоги / М. Жулинський. – К.: Дніпро, 1986. – С. 254-277.
- 6. Клочек Г.** Відповідальність перед талантом і перед самим собою / Г. Клочек // Дніпро. – 1984. – № 6. – С. 129 – 132.
- 7. Клочек Г.** Шлях до самого себе: Штрихи до портрета Володимира Яворівського / Г. Клочек // Жовтень. – 1983. – № 7. – С. 104-112.
- 8. Коваль Ю.** Глибини джерел / Ю. Коваль // Жовтень. – 1971. – № 12. – С. 134-137.
- 9. Майдаченко П.** З найближчої дистанції / П. Майдаченко // Дніпро. – 1984. – № 6. – С. 127 – 128.
- 10. Мацевич А.** Від рідного порога / А. Мацевич // Дніпро. – 1969. – № 1. – С. 155 – 156.
- 11. Мороз - Погрібна Л.** Поетична проза / Л. Мороз-Погрібна // Прапор. – 1969. – № 5. – С. 74-75.
- 12. Панченко В.** «На взліте чувств». В. Яворівський: по романтичеським координатам / В. Панченко // Літературна учена. – 1981. – № 3. – С. 92-99.
- 13. Сенік Л.** Звужений світ / Л. Сенік // Вітчизна. – 1968. – № 9. – С. 208-210.
- 14. Таран А.** Натхненник – життя / А. Таран // Ранок. – 1968. – № 11. – С. 13.
- 15. Штонь Г.** Стиль письма чи стиль мислення?... / Г. Штонь // Дніпро. – 1981. – № 1. – С. 138-143.
- 16. Яворівський В.** Твори у п'яти томах. – К. :

Фенікс, 2008. – Т. 4: Повісті. Новели. / Передмова О. Гончара; Післямова М. Косіва. – 528 с.

Двуличанська О. А. Прозовий доробок В. Яворівського в літературно-критичній думці 60-80-х років ХХ століття.

Ключові слова: літературознавство, стиль, жанр, химерна проза, умовно-метафоричний стиль, загальні художні тенденції.

У статті розглядається сприйняття прозового доробку відомого українського письменника В. Яворівського літературно-критичною думкою доби. Основа увага сконцентрована на жанрово-стильових особливостях прози письменника. Автор статті робить висновок, що неоднозначність поглядів на творчість прозаїка зумовлена його світоглядною позицією, різноманітністю її стилістичних та жанрових якостей.

Двуличанская Е. А. Прозаическое наследие В. Яворивского в литературно-критической мысли 60-80-х годов ХХ века.

Ключевые слова: литературоведение, стиль, жанр, химерная проза, условно-метафорический стиль, общие художественные тенденции.

В статье рассматривается восприятие прозаического наследия известного украинского писателя В. Яворивского литературно-критической мыслью 60-80-х годов ХХ столетия. Основное внимание сконцентрировано на жанрово-стилевых особенностях прозы писателя. Автор статьи делает вывод, что неоднозначность взглядов на творчество прозаика обусловлено его мировоззренческой позицией, разнообразием ее стилистических и жанровых качеств.

Dvuluchanska H. Prose heritage W. Yavorivskogo in literary and critical thinking 60-80-ies of XX century.

Keywords: literary criticism, style, genre, chimeric prose, conventionally metaphorical style, general artistic tendencies.

The article discusses vospriyatie prosaic heritage famous Ukrainian writer V. Yavorivskogo literary-critical thought 60-80-ies of the XX century. The main attention is concentrated on the genre and stylistic features of writer 's prose. The author concludes that the ambiguity of views on the creative writer due to his ideological position, the diversity of there stylistic and genre characteristics.